

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt / Volume-2 • Sayı / Issue-2 • Aralık 2022

Cilt | Volume: 2 • Sayı | Issue: 2

15 Aralık | December 15, 2022

**Kürřat Demirci. Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi.
İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018, 83 sayfa.**

Ömer Faruk Yıkar

Arř. Gör., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi, İstanbul/Türkiye.
*Research Assistant, Marmara University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy And Religious Studies, History of Religions,
İstanbul/Turkey.*

omer.yikar@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3872-4157

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Kitap Değerlendirmesi | Book Review
Geliř Tarihi | Date Received: 16 Eylül | September 2022
Kabul Tarihi | Date Accepted: 15 Kasım | November 2022
Yayın Tarihi | Date Published: 15 Aralık | December 2022

Atıf | Cite as

Yıkar, Ömer Faruk. "Kürřat Demirci. Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018, 83 sayfa". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 2/2 (Aralık 2022), 412-418.

İntihal | Plagiarism

Bu çalışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile taranmuştur. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

This article has gone through a peer review process and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

Telif | Copyright ©

idrak'te yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.
The copyrights of articles published in idrak belong to their authors.

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Giresun University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Türkiye.

Kürşad Demirci. Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2018, 83 Sayfa.

Öz

Nesturiler, kristoloji konusunda 'insan ve tanrı' olma bakımından İsa'nın her iki tabiatı birbirine karışmadan aynı anda taşıdığı görüşünü benimsedikleri için Diyo-fizit olarak tanımlanmaktadırlar. Her ne kadar Efes Konsili'nde dışlanmış olsalar da bugün hem Katolik hem de Ortodoks Hristiyanlığın Diyo-fizit görüşte olması, Nesturiliğin etkisini göstermesi açısından önemli bir ipucudur. İncelediğimiz çalışmada da ana hatlarıyla Antakya teoloji geleneğinin takipçisi olarak Nesturi mez-hebi ve onu ortaya çıkartan tarihsel arka planın ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nestorius, Kristoloji, Diyo-fizit

Başlangıcından itibaren Hristiyanlık içinde cereyan edan Teslis, Kristoloji, Marioloji ve Kurtuluş gibi teolojik tartışmalar zamanla hi-zipleşmeye dönüşmüştür. İznik Konsili (325) sonrası resmîyet kazanan ayrışmalar, İsa'nın tabiatı ve Meryem'in statüsünün tartışıldığı Efes Konsili (431) ile hız kazanmıştır. Bununla beraber dini ayrılıkların tek sebebi teolojik farklılaşmalar değildir. Dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik konjonktürünün de yeni grupların ortaya çıkışındaki rolü göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda ilk ayrışmalara örnek olarak zikredebileceğimiz Nesturilik de Hristiyanlığın doktrinel anlamda ortaya çıkış sürecine ışık tutan grupların başında gelmektedir. Batı akademisinde çokça araştırma konusu edilen bir grup olmakla bir-likte Türkiye'de birkaç lisansüstü tez çalışması dışında yeterli ilgiyi görmemiştir. Bu noktada tanıtımını yapmak istediğimiz Prof. Dr. Kürşad Demirci'nin *Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi* isimli eseri konuya ilişkin akademik boşluğu önemli ölçüde dolduran titiz bir çalışmanın ürünüdür.

Giriş/Önsöz ve iki ana bölümden oluşan eserde erken dönem Hı-ristiyanlığın teşekkül döneminde Antakya teoloji geleneği ve bunun bir uzantısı olarak Nesturi Hristiyanlık konu edilmiştir. Bu bağlamda Antakya Okulu'nu ortaya çıkartan tarihsel arka plan sosyal, siyasi ve kültürel yönleriyle birlikte ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Temelleri MS 2. yüzyıla dayanan ve literal tefsir anlayışı ile tarihsel İsa vurgusunun ön plana çıktığı Antakya Okulu'nun etki alanı kuşkusuz Nesturilikle sınırlı kalmamıştır. Bu okul başta İsa'nın 'insani tabiat' vurgusu olmak üzere, Meryem'in statüsüyle ilgili görüşleri dolayısıyla sadece çeşitli

Hıristiyan grupların (Ariuşçuluk ve Pavlikanizm) değil erken İslami terminolojinin (tefsir, kelam ve tarih) şekillenmesinde de ciddi rol oynamıştır. Bu anlamda Demirci'ye göre Antakya merkezli oluşumları Nesturilik gibi tek bir mezhep çerçevesinde değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ancak Antakyalı teologların teolojik doktrinleriyle ilgili bilgilerin sadece Nesturilik kanalıyla gelmiş olması yazarın araştırmasını Nesturi merkezli ele almasını zorunlu kılmıştır. Dönem açısından ise Demirci araştırmasını Nesturi öğretinin büyük oranda belirlendiği MS 4./5. yüzyıllarla sınırlı tutmuştur.

Giriş mahiyetindeki Önsöz'de Antakya Okulu'nun teolojik yönüne odaklandığını belirten Demirci, ilk olarak bu geleneğin içinden çıktığı konjonktüre açıklık getirmeye çalışmıştır. Buna göre Antakya ekolü Grek felsefesi ve Yahudi dini geleneğinin pagan inançlarıyla oluşturduğu senkretik yapının Hıristiyan terminolojisiyle yeniden ifade bulmuş biçimidir. Antakyalı Babaların, dolayısıyla Nesturilerin Kristoloji ve Marioloji açısından Diyofizit-Christotokos doktrinini tercih etmeleri, Kurtuluş (Soterioloji) açısından ise İsa'yla birleşmeyi reddetmelerinin arka planında Yahudi literal tefsir anlayışı ile Greklerin rasyonel düşüncesi vardır (s. vii-x).

Birinci bölümde Hıristiyanlığın ortaya çıkıp yayıldığı ilk üç yüzyıllık dönemin kısa bir sosyolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Özellikle yoksul insanların içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşulların dayattığı anlam arayışına paganizmin değil İsa motifi etrafında örülen mistik Kurtuluş doktrini ile Hıristiyanlığın cevap verdiği dikkat çekilmiştir. Justin Martyr (ö. 165), Tatian (ö. 180) ve Tertullianus (ö. 160) gibi apolojistlerin Hıristiyanlığı savunmak adına yürüttükleri faaliyetler de bunda etkili olmuştur. Justin ile birlikte Teslis'in hiyerarşik temellerinin de atıldığını belirten Demirci'ye göre Justin'in Oğul İsa doktrini her ne kadar Stoacıların Logos öğretilerine dayansa da Logos'u 'evrensel yasa veya kanun' bağlamından koparıp Tanrı'nın ruhuyla ilişkilendiren Yahudi filozofu Philo'nun (ö. 45-50) etkisi de yadsınamaz.

Daha sonra Antakya dışında erken dönem Hıristiyanlığın oluşumunda rol oynayan diğer üç teoloji merkezini kısaca tanıtan yazar, bu merkezlerde üretilen temel teolojik doktrinlerin aslında birinci

yüzyıldan itibaren Yahudi dini geleneği ve Grek felsefesinde mevcut tartışmaların bir uzantısı olduğu tespitinde bulunur. Demirci'ye göre Teslis, Kristoloji ve Marioloji ile ilgili ihtilaflar bu iki gelenekteki tartışmaların uygun terminolojiyle yeniden yorumlanmasından ibarettir. Antakya Okulu'nu diğerlerinden ayıran Demirci, birbiriyle çatışan inanç ve görüşleri bünyesinde barındırmış olmasına rağmen kutsal metne literal yaklaşım açısından Antakya'nın homojen yapısına dikkat çekmiştir. Bu homojen yapı, özellikle 'insan tabiatlı' İsa örneğinde olduğu gibi Antakyalı teologların Kristoloji konusunda ortak bir söylem geliştirmelerini sağlamıştır. Yazar, başta Nesturilik ve Ariusçuluk olmak üzere literal anlayışın farklı gruplar üzerindeki etkilerini de mukayeseli olarak ele almıştır.

Bu bölümde son olarak Antakya Okulu'nun ortaya çıkışı, önemli temsilcileri ve coğrafyadaki mevcudiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Demirci'ye göre Antakya Okulu'nun ortaya çıkışı Theophilus'a (ö. 180) kadar çıkar. Samsatlı Paul (ö. 275) ve Arius'un hocası Lucian (ö. 312) ile birlikte dördüncü yüzyıla gelindiğinde bir geleneğe dönüşür. Yazar Nesturiliğe olan etkisi bağlamında Theophilus'la birlikte Tarsuslu Diodore (ö. 390), Mopsuestialı Theodore (ö. 428), Cyruslu Theodoret (ö. 457) ve Nestorius'u (ö. 451) Antakya Okulu'nun klasik isimleri olarak zikreder. Burada şunu belirtmeliyiz ki yazar, Nesturi mezhebinin bir şahsiyet yerine bir bütün olarak Antakya teolojisiyle anılmasının daha isabetli olacağı kanaatinde. Ona göre eğer kurucu nitelemesinin yapılması kaçınılmaz bir durum ise bu kişi Nestorius değil Tarsuslu Diodore olmalıdır (s. 3-21).

İkinci bölümün girişinde Antakya'nın coğrafi konumu, tarihçesi, inşası ve nüfusu hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Demirci'ye göre Yahudi-Hristiyanların Antakya'ya gelişi Stephan'ın taşlanmasından sonradır. Grekçe kökenli ve 'Mesih yanlısı' anlamına gelen 'Christian' kelimesi Antakya'daki bu ilk Hristiyanlar için kullanılmıştır. Antakya'da "gentile" (Yahudi olmayanlar) ile iç içe yaşamış olsa da bu grup Yahudi mirasını önemli ölçüde korumuştur. Öyle ki ilk kiliselerinin de daha önce inşa edilen sinagoglar olduğu bilinmektedir. Burada yazar Antakya'nın kaynaklık ettiği dini grupların ürettiği doktrinlerde Yahudi damarının göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizer. Nesturiliğin İslam'la ilişkisine de değinen Demirci, İslam'ın zuhurunda

bölgedeki en etkili Hıristiyan mezhebinin Nesturilik olduğunu, özellikle de tefsir, tarih ve kelim yazıcılığı noktasında Nesturiliğin İslami terminolojinin üretilmesinde katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda yazar Mu'tezile mezhebinin ortaya çıkmasında Nesturiliğin etkisinin yadsınamayacağını vurgulamıştır (s. 25-30).

Nesturilerin, kutsal metinleri literal yorumlama anlayışıyla diğer gruplardan ayrıldıklarını vurgulayan yazara göre bu yorum tarzının arkasında Grek gramerciliği, Aristocu mantık ve Yahudi tefsir geleneği vardır. Antakyalı teologlar metinde ifade edilen (Mesih dahil) tarihsel gerçekliği anlamak ve yanlış tercümelere kaynaklanan alegorik yorumların önüne geçmek için gramere yönelmişlerdir. Antakyalıların kullanmış olduğu Eski Ahit nüshasının da Lucian'ın İbranice metinden yaptığı Grekçe çeviri olma ihtimali üzerinde duran Demirci, bunun tarihsel İsa söyleminin temellendirilmesinde etkili olduğunu belirtmiştir (s. 31-42).

Yazar, Antakya Okulu'nun teolojik doktrinlerine geçmeden önce erken dönem Hıristiyan grupları arasındaki İsa inancı ve bunun kökenleri hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre; Yahudilerden devralınan tefsir geleneği Hıristiyanları İsa'nın tarihsel yönünü; Grek felsefesi ve Paganist inanç kültürü ise İsa'nın tanrısal yönünü ön plana çıkarmaya itmiştir. Dördüncü yüzyılda zirve yapan Kristolojik tartışmalar bu zeminde şekillenmiştir (s. 43-49).

Demirci'ye göre Antakya Okulu'nun İgnatius (ö. 108), Samsatlı Paul, Lucian ve Theophilus gibi temsilcilerinde Teslis inancı yoktu. Bu teologlar İsa'ya vaftizden önce veya sonra bir yücelik atfetmişlerse de bu tanrılık düzeyinde bir yücelik değildir. Antakya Okulu, Eustathius (ö. 360) ve Eudoxius'tan (ö. 370) sonra monoteist anlayıştan kopmuş, İstanbul Konsili'nden (381) itibaren de İsa'daki insani tabiat vurgusunu korumakla birlikte Teslis inancını kabul etmiştir (s. 49-53). Bu anlayış Nesturilerde 'Diyofizitizm' olarak doktrin haline gelecektir. Nesturilerin Diyofizit anlayışına göre İsa'daki insanlık ve ilahlık tabiatlarının (uknum/hypostasis) her biri mükemmel oldukları için birbirine hiç karışmazlar. Demirci'ye göre Nesturiler İsa'nın tabiatını tasvir etmek için Aristo'nun 'tam tanrı, tam insan' anlamına gelen '*vere deus, vere homo*' kavramı ile Greklerin 'mükemmel ve değişmeyecek

olan' anlamındaki '*apatheia*' kavramını ödünç almışlardır. 431 Efes Konsili'nin tarihi arka planına geniş yer veren yazar, bu bağlamda Nestorius'un rakibi Cyril (ö. 444) ve İskenderiye'nin tartışmalarındaki tutum ve görüşlerini mukayeseli olarak ele almıştır. Aslında Monofizit görüşü temsil eden İskenderiye Okulu/Ekolü de İsa'nın iki tabiatlı oluşunu kabul etmekteydi ancak bu iki tabiatın birbiriyle ilişkisi konusunda Antakyalılardan ayrılmaktaydılar. Onlara göre beşerî tabiat tanrılık tabiatına karışmıştır ve artık İsa'nın yalnızca tanrılığı söz konusudur. Bu anlayışın doğal sonucu olarak İskenderiyeli teologlar 'Tanrı (İsa) bir kadından (Meryem) doğduğunu' ileri sürebilmişlerdir. Nestorius ve taraftarları ise İsa'nın tam bir insan olduğunu, Tanrı'nın da yaratılmış biri tarafından doğrulamayacağını ve dolayısıyla Meryem'in de Theotokos (Tanrı doğuran/Tanrı'nın annesi) olamayacağına ısrar etmiştir.

Kristoloji bağlamında Tanrı'nın İsa'daki inkarnasyonu konusunu da ele alan yazar, Nesturilerin bunu insanda geçici bir mekân tutmak (*indwelling*) şeklinde açıkladıklarını belirtmiştir. Tanrısal öz ile insani öz hiçbir surette birleşmediği ve değişmediği için Logos'un insandaki tezahürü de bir birleşme değil geçici bir süre İsa'nın bedenini kendine mesken tutması şeklinde anlaşılmalıdır (s. 53-60). Nesturiler 'insan İsa' anlayışının bir uzantısı olarak çarşıta acı çekenin İsa'nın insani tabiatı olduğuna inanmaktadırlar. Dolayısıyla Kurtuluş için 'tanrılık' zorunlu bir şart değildir. Marioloji doktrinlerini de benzer bir arka plan üzerinden ele alan yazara göre, tanrı anlayışı ve 'insan İsa' vurgusunun doğal bir sonucu olarak Nesturiler, Meryem'e 'Mesih'i doğuran' anlamında 'Christotokos' veya 'insan doğuran' anlamında 'Anthropotokos' unvanı vermiştir. Liturji bahsinde ise Ekmek-Şarap Ayini ve Vaftiz dışında ayrıntılı bilgi vermeyen yazar; Nesturilerin tarihsel İsa anlayışlarına bağlı olarak Evrahistiya'daki ekmek ve şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüşmediğine inandıklarını belirtmiştir. Bugün artık Nesturiler genel anlamda ibadet konusunda Katolik mezhebine yakın durmaktadırlar (s. 64-69).

Sonuç olarak, Kürşad Demirci'nin *Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi* isimli çalışması sadece Nesturilik değil Antakya Okulu'nun etkisi altında gelişen Hristiyan teolojisinin de anlaşılmasında literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Eserde siyasal konjonktürün

yanı sıra Yahudi ve Grek kültürünün Antakya merkezleri hareketlerin oluşumundaki etkisi ve bunların teolojik yansımaları analitik metodolojiyle net bir şekilde ortaya konulmuştur. Tarihsel bağlam kurgusundaki başarı sayesinde okuyucu Nesturilerin 'tanrı' inancının izlerini Kristoloji ve Mariolojide olduğu kadar ekmek-şarap ayini gibi liturjik meselelerde de takip edebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında eser Nesturiliğin ortaya çıktığı tarihsel ve kültürel bağlamıyla birlikte anlaşılması noktasında anahtar rol oynamaktadır.

Ancak mizanpaj açısından bazı eksikleri olan eserde, kullanılan dilin de oldukça teknik kalması özellikle de uzman olmayan okuyucuların anlamasını olumsuz yönde etkileyebilecek niteliktedir. Ayrıca Nesturiliğin kendisiyle özdeşleştiği Nestorius'un eseri günümüze ulaşmasına rağmen (1899) onun başta Diyofizit öğretisi olmak üzere teolojik görüşlerine yeterince yer verilmemesi de içerik açısından önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer husus ise Antakya, dolayısıyla Nesturi gelenekle ilişkilendirilen dini grup veya mezheplere dair yeterli bilginin verilmemesidir. Örneğin Mu'tezile ile Nesturilik arasında kurulan bağın hangi noktalarda söz konusu olduğu kısaca da olsa belirtilebilirdi. Bu eksiklikleriyle birlikte eserin alan araştırmalarında başvuru kaynağı niteliği taşıdığını rahatlıkla ifade edebiliriz.

